

PROF. DR JERZY CZOSNOWSKI
1922—1976

Dnia 6 czerwca 1976 r. zmarł w Poznaniu prof. dr Jerzy Czosnowski, fizjolog roślin, członek zwyczajny Polskiego Towarzystwa Botanicznego, były Przewodniczący Poznańskiego Oddziału PTB, wieloletni kierownik Katedry i Zakładu Fizjologii Roślin, profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Jerzy Michał Czosnowski urodził się 5 marca 1922 r. w Swarzędzu k. Poznania. Naukę na poziomie średnim pobierał w Poznaniu w Gimnazjum i Liceum Marii Magdaleny. Już wówczas wykazywał wybitne zainteresowanie botaniką i wspomagany w tym przez swego Nauczyciela, dr Jakubisiaka, gromadził zbiory botaniczne oraz zapoznawał się w pracowni szkolnej, po godzinach lekcji, z anatomią roślin. Od r. 1938 utrzymywał stały kontakt z Zakładem Botaniki Systematycznej Uniwersytetu Poznańskiego, korzystając w oznaczaniu swych zbiorów z pomocy dra F. Krawca. Naukę licealną, na rok przed jej ukończeniem, przerwała wojna. Wysiedlony do „Generalnej Gubernii” Jerzy Czosnowski pracował jako kreślarz na kolei w Krakowie, a później w Zakopanem. W r. 1940 w Instytucie Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego zaczął specjalizować się w dziedzinie algologii pod kierunkiem Prof. W. Szafera i Prof. J. Wołoszyńskiej. Po przejściu w r. 1941

Instytutu Botanicznego przez Niemców pracował nadal nad florą glonów okolic Krakowa w skromnym laboratorium domowym. Po wyjeździe do Zakopanego, korzystając częściowo z pracowni przyrodniczej Muzeum Tatrzańkiego, prowadził badania algologiczne północnej strony Tatr. W r. 1944 dzięki poparciu Prof. Szafera miał możliwość odbycia praktyki hydrobiologicznej u Prof. Starmacha w Zakładzie Ichtologii i Rybactwa UJ. Wyniki pracy młodego badacza ogłoszone po wojnie w serii publikacji obejmują opisanie dwóch nowych rodzajów złotowiciowców oraz 17 nowych gatunków z różnych grup wiciowców roślinnych. Ówczesne zainteresowania Jerzego Czosnowskiego nie ograniczały się do florystyki i systematyki. Zajął się również problemami cytologicznymi i ekologicznymi w dziedzinie algologii. Wyniki tych Jego prac weszły do literatury światowej i przyniosły młodemu badaczowi szerokie uznanie. I. A. Kisielow nazwał jeden z gatunków rodzaju *Cryptomonas* nazwiskiem Czosnowskiego — *Cryptomonas czosnowskii* I. Kiss. nom. nov.

Jeszcze przed zakończeniem wojny, w r. 1945, zdał Jerzy Czosnowski zdać maturę przed tajną komisją egzaminacyjną w Krakowie, a po wyzwoleniu rozpoczął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Wybitne zdolności i osiągnięcia naukowe pozwoliły już w 1945 roku zaangażować go jako młodszego asystenta w Katedrze Botaniki Ogólnej UP, kierowanej przez prof. Adama Wodzickę. Studia ukończył w r. 1947, a praca magisterska pt. „Materiały do flory wiciowców Polski” uzyskała w tym samym roku, na wniosek Polskiego Towarzystwa Botanicznego, nagrodę Ministerstwa Oświaty.

Pierwsze powojenne lata na dźwigającym się z gruzów i strat Uniwersytecie Poznańskim miały szczególną atmosferę. W krótkim czasie i w pionierskich warunkach trzeba było wtedy zrobić bardzo wiele. Wśród studentów i młodych asystentów na kierunku przyrodniczym Jerzy Czosnowski stał się od razu postacią centralną. Obdarzony był bogato przez naturę: wielka, błyskotliwa inteligencja, talent eksperymentatora, wesołe, towarzyskie usposobienie i udzielający się otoczeniu ogromny entuzjazm dla nauki i pracy badawczej, a przy tym głęboka i wszechstronna wiedza — skupiały przy nim młodzież. Z jego inspiracji, niezależnie od programowych zajęć uniwersyteckich, organizowane były kursy metodyczne i seminaria poświęcone aktualnym technikom badawczym i najnowszym wówczas zagadnieniom naukowym.

Jeszcze podczas studiów zainteresowania Jerzego Czosnowskiego zwróciły się ku fizjologii roślin, zwłaszcza zaś ku nowej wtedy metodzie i kierunkowi badawczemu opartemu na hodowli tkanek roślinnych *in vitro*. W roku 1948 wyjechał jako stypendysta Rządu Polskiego na kilka miesięcy do Paryża, gdzie w Pracowni Biologii Roślin na Sorbonie u prof. Gauthereta zapoznawał się z tą nową dziedziną. Po powrocie do kraju rozwijał dalej ten pionierski wówczas kierunek i w r. 1949 został na Uniwersytecie Poznańskim promowany na doktora nauk matematyczno-przyrodniczych na podstawie rozprawy pt. „Charakterystyka fizjologiczna trzech typów tkanek *Vitis vinifera*: normalnej, tumora bakteryjnego (crown-gall) i tumora chemicznego hodowanych *in vitro*”. Następnie zajmował się zagadnieniami gospodarki hormonalnej i witaminowej tkanek zwracając jako jeden z pierwszych uwagę

na niezależność hormonalną tkanek tumorowych jako najważniejszą cechę tych tkanek decydującą o ich tumorowym charakterze.

W r. 1952 został mianowany na Uniwersytecie Poznańskim kierownikiem Katedry Botaniki Ogólnej, w r. 1954 przyznano mu tytuł zastępcy profesora. W rok później Centralna Komisja Kwalifikacyjna nadała mu tytuł profesora nadzwyczajnego. Po utworzeniu w roku 1953 nowej Katedry Fizjologii Roślin został jej kierownikiem, w ostatnich latach, po przemianowaniu Katedry na Zakład, kierował Zakładem Fizjologii Roślin w ramach Instytutu Biologii.

Podczas swej wieloletniej działalności miał wielokrotnie możliwość przedstawienia swych osiągnięć i zapoznania się z kierunkami badań w różnych ośrodkach zagranicznych. Jako stypendysta fundacji Rockefellera przebywał kilka miesięcy w USA (1957/58), brał udział w Kongresie Botanicznym w Paryżu i Nicei (1954), wyjeżdżał z referatami do Szwecji i NRD, brał udział w międzynarodowych konferencjach w ZSRR, NRD, Francji. W r. 1965 przebywał przez rok w Algerii w charakterze profesora botaniki ogólnej na Uniwersytecie w Oranie.

Trzeci etap Jego działalności naukowej, również oparty na metodzie hodowli *in vitro*, stanowiły szeroko zakrojone badania fizjologii wczesnych stadiów rozwojowych zarodków i siewek łubinu, które rozpoczął pełniąc dodatkowo funkcję kierownika pracowni fizjologii roślin Zakładu Genetyki Roślin PAN w Poznaniu. Miały one i mają znaczenie nie tylko poznawcze, ale i praktyczne, prowadząc do opracowania metod hodowli *in vitro* młodych zarodków izolowanych z nasion i obchodzenia w ten sposób barier, jakie stoją często na przeszkodzie w otrzymaniu normalnego potomstwa krzyżówek hodowlanych przy normalnym rozwoju zarodka w nasieniu. Badania te zapoczątkowały serię publikacji pt.: „Metabolizm izolowanych zarodków *Lupinus luteus* L.”, z której do r. 1975 ukazało się 7 części. Wyniki tych prac weszły do literatury światowej, są m. in. cytowane w podręczniku „Plant Biochemistry” (1965) Bonnera i Varnera. Kierunek ten jest owocnie kontynuowany przez uczniów Profesora.

Profesor Czosnowski był też ogólnie wysoko ceniony jako doskonały wykładowca i dydaktyk. Charakteryzowała go wszechstronna wiedza botaniczna; wykladał podczas swej wieloletniej pracy oprócz fizjologii roślin również botanikę ogólną i cytologię roślin. Wykłady te były jasne i żywe, okraszone dowcipem i humorem, niezmiernie interesujące, przyciągały słuchaczy. Wyszkoлиł ponad 100 magistrów, był promotorem 8 zakończonych przewodów doktorskich, z Jego pracowni wyszło kilku obecnych docentów i profesorów.

Podjmował też działania o charakterze społecznym. W latach 1950—56 wygłosił ponad 70 odczytów i prelekcji popularnonaukowych w ramach akcji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. W latach 1955—56 pełnił funkcję przewodniczącego Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Był członkiem Komitetu Botanicznego PAN oraz Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

W roku 1972 przyznano mu tytuł profesora zwyczajnego. W uznaniu dla jego wieloletniej pracy naukowej i wychowawczej został odznaczony w r. 1955 Medalem

Dziesięciolecia Polski Ludowej oraz w r. 1973 Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Był człowiekiem skromnym, dobrym i serdecznym; wielką wrażliwość i delikatność skrywał pod pozorami bez troski i żartu. Był ogromnie życzliwy i koleżeński, z jego znakomitych rad, zwłaszcza w zakresie metodyki badawczej, korzystało wielu uczniów i przyjaciół. Ta przedwczesna śmierć jest wielką stratą dla polskiej botaniki, współpracowników i kolegów.

BIBLIOGRAFIA PRAC JERZEGO CZOSNOWSKIEGO

- Materiały do flory wiciowców Polski*. Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Kom. Biol. IX: 1—40, 1948.
- Obserwacje cytologiczne nad Euglena oxyuris Schmarda*. Ibidem: 41—46, 1948.
- O zakwicie neustonowym Chrysotholus tatrzański n. sp. na Gubalówce pod Zakopanem*. Ibidem: 47—56, 1948.
- Kilka spostrzeżeń nad Hydrurus foetidus Kirchner*. Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Kom. Biol. XII: 133—142, 1951.
- Nowy gatunek neustonowy Carteria neustophila n. sp.* Acta Soc. Bot. Pol. XXI: 329—333, 1952.
- Przyczynek do znajomości hydrobiologii kałuż*. Ibidem: 317—327, 1952.
- Wiciowce. Klucz do oznaczania pospolitych gatunków*. P. Z. W. S. 1—34, 1948.
- Ćwiczenia z anatomii roślin*. P. W. N. 1—120, 1951.
- Hormony roślinne*. Wszechświat 1947: 260—264.
- Action de l'acide indole-béta-acétique sur la croissance des tissus de Dahlia variabilis cultivés in vitro*. Bull. Soc. Amis Sci. Lettr. de Poznań IX: 138—142, 1948.
- Charakterystyka fizjologiczna trzech typów tkanek Vitis vinifera: normalnej, tumora bakteryjnego (crown-gall) i tumora chemicznego, hodowanych in vitro*. Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk, Kom. Biol. XIII: 189—208, 1952.
- Badania nad gospodarką witaminową tkanek roślinnych hodowanych in vitro na tle ich gospodarki substancjami wzrostowymi typu auksyny*. Ibidem: 209—246, 1952.
- Zagadnienie regeneracji u roślin a hodowla tkanek in vitro*. Kosmos, 1953.
- Michał Korczewski (nekrolog)*. Roczniki Nauk Roln. A 70: 347—350, 1954.
- Ćwiczenia z fizjologii roślin*. (wsp. z A. Szwejkowską). Skrypt, P. W. N. 1—78, 1954.
- Zagadnienia nowotworów roślinnych*. Post. Nauk Med. 1955: 38—48.
- O zmienności komórek* (wsp. z J. Dębowskim, K. Ostrowskim i St. Skowronem). Ibidem: 25—37, 1955.
- Zagajenie problematyki z zakresu fizjologii roślin na konferencji biologów*. Kosmos, rocznik 1956: 11—18.
- Ćwiczenia z fizjologii roślin* (wsp. z A. Szwejkowską, J. Rogozińską i A. Hoffmannową). Wyd. U. A. M. 1959, 1—121.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. I. Effect of metabolic inhibitors and growth substances on the water uptake*. Acta Soc. Bot. Pol. XXXI: 153—152, 1962.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. II. The water uptake as influenced by external concentration*. Ibidem: 683—691, 1962.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. III. Comparative study of cultured embryos and normal seedling axes*. Ibidem: 693—702, 1962.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. IV. In vitro growth as compared with in vitro growth of germ axes decorticated at different phases of germination*. (wsp. z J. Michejda) Ibidem: XXXIII: 335—350, 1964.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. V. Extract of yellow lupin seedlings as nitrogen source for cultured embryos*. Ibidem, XXXVII: 533—539, 1968.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. VI. An electrophoretic analysis of some dehydrogenases in cultured embryos as compared with the normal seedling axes*. Ibidem: XLIII: 117—127, 1974.
- Metabolism of excised embryos of Lupinus luteus L. VII. An electrophoretic analysis of esterases and peroxidases in cultured embryos and normal seedling axes*. Ibidem: XLIV: 143—150, 1975.